

§ 119 Sekulariseringsprocessen

DAG SANDAHL:

Herr ordförande! I någon slags glädje över utskottet som skriver väl yrkar jag bifall till motion 2010:62. Utskottet säger nämligen att bara att plocka ut sekulariseringen som ett forskningsområde skulle vara alltför snävt. Man borde forska kring samspelet mellan sekularisering, religionens återkomst och den nya ateismen i Sverige, idémässigt, religionssociologiskt och gärna med internationell utblick. Förträffligt, men det var väl ungefär det vi skrev.

Den nya ateismen måste ändå räknas som ett sekulariseringsfenomen och inte ett helighetsfenomen. Religionens återkomst nämner vi som ett exempel på sekulariseringsbegreppets motsägelsefulla komplexitet. Vad vi frågar om är hur denna arena ser ut där Svenska kyrkan agerar. Jag tror att Sverige är det land som näst efter Frankrike mest påverkats av den franska upplysningstiden. Vi har dock inte riktigt pejl på läget. Idéhistorikerna talar ibland om det. Det faktum att en av den franska revolutionens revolutionärer blev kung i Sverige borde man kanske fundera lite över. Vilka idéer fick vi till Sverige, bortsett från att vi började äta karljohanssvamp som kan syltas med oerhörd framgång? Mer då? Vad händer egentligen Sverige med våra mentaliteter? USA grundades som en sekulär stat, men på dollarsedlarna heter det *in God we trust*. I USA ter sig sekulariseringen helt annorlunda än i Europa, idémässigt, historiskt, mentalitetsmässigt. Här finns saker att ta reda på.

Victor Klemperer har nämnts här i dag. Han lärde mig begreppet ”septembri-sera”, ett schweiziskt-franskt ord egentligen, *septembriser*, som finns på tyska också. 1872 i september ägde den största förföljelsen av kristna i Europa rum sedan 200- eller 300-talet. Då blev man ihjälslagen om man inte avlade eden till folket. Det hade jag aldrig fått läsa i min teologiutbildning. Det borde jag ha fått veta. I kyrkans äldsta dotterland, Frankrike, ägde alltså den största slakten på kristna rum. Varför stod det aldrig i våra gymnasieböcker? Varför talar vi alltid om upplysningen som vore det upplysning bort från terror, när det var en sådan omfattande terror?

Jag fick några dokument från Tredje riket. De släpps ju nu efter hand. Det var ingen tvekan om att nazismen som nästa punkt på dagordningen hade en utrotning av kristendomen. Varför talar vi inte om det? Att Rosenbergs bok bara finns i 12 exemplar och kanske 14 tryckta manuskript har jag nyligen lärt mig. Jag har aldrig fått läsa den, fast jag har jagat den. Jag förstår att så fåtaliga böcker inte är lätta att få tag på på folkbiblioteket i Löttorp, men borde vi inte tala om det? Och var hämtar den nya ateismen sin intellektuella näring? Det är ju den vi måste möta på skolor och i andra sammanhang. Jag tycker faktiskt det var ett riktigt begåvat förslag som Kjell Petersson och jag fick ihop, om en forskning bland olika discipliner kring frågan vad sekulariseringsprocessen innebär, har inneburit och kommer att innebära.

Bifall till motion 2010:62.

KJELL PETERSSON:

Ordförande, kyrkomötesledamöter. Jag yrkar också bifall till motion 2010:62. Vad en sådan här forskning skulle innebära är inte att kyrkan ska göra en massa olika saker som är viktiga. Vi har hört mycket om det och det kommer mera sedan. Det handlar om ett sätt att försöka förstå vad det är som sker i det som synes ske. Sekulariseringen är ju ett väldigt mångfacetterat fenomen.

Dag tog upp vissa bitar som hade med upplysningstänkandet att göra. En anledningarna till att det är skillnad mellan Europa och USA på den här punkten

tycks var att den europeiska upplysningen var antikyrlig och antiklerikal, som vi hörde nyss, medan de amerikanska upplysningsfäderna präglades av ett ateistiskt tänkande. Då blev resultatet ett annat när det gäller kyrkorna.

Enligt en bok som nämns i motionen kan man i den aktuella forskningen kring de här bitarna se ett kännetecken för Europa. Det är att situationen för nationalkyrkorna både i det protestantiska norra Europa och det södra katolska tycks bli mer och mer problematisk, i varje fall i den meningen att kyrkorna blir svagare. I våra samtal och debatter märker vi att vår egen kyrka är inne i en slags omställningsperiod. Vi vet varifrån vi har kommit men vi ser inte klart vart vi är på väg. Här menar jag att denna forskning skulle kunna hjälpa oss att se vad det är för vägval vi behöver göra.

Jag yrkar alltså bifall till motion 2010:62.

MARTA AXNER:

Jag vill yrka bifall till utskottets förslag, även om det för en doktorand i religionssociologi med inriktning på sekulariseringsforskning hade varit frestande att instifta ett forskningsprojekt som kanske jag skulle kunna ta över så småningom.

Faktum är att det pågår enormt mycket forskning. Både det som står i motionen och i bland annat de böcker som det refereras till där, visar att detta är ett relevant ämne. Det som lyfts fram av utskottet är att just sekulariseringsbegreppet är ifrågasatt, inte bara så att forskningen säger att det har vänt eller att det inte längre är någon sekularisering. Utskottet menar att processerna som påverkar är väldigt komplexa – samhällets påverkan på kyrkan och religionen å ena sidan och kyrkans och religionens påverkan på samhället å andra sidan. Mycket av denna forskning har bedrivits här i Uppsala, där jag är verksam, bland annat det stora projektet *Från statskyrka till fri folkkyrka* som gjordes runt millenniumskiftet. Slutrapporten från detta forskningsprojekt från 2004, med Anders Bäckström som huvudförfattare, är faktiskt en jättebra genomgång av just vad sekulariseringsbegreppet innebär och hur kyrkans roll har förändrats.

Det pågår nu ett stort forskningsprojekt, där även jag är verksam, som heter *The Impact of Religion*. Det är tvärvetenskapligt, där sju olika institutioner eller ännu fler vid Uppsala universitet är verksamma och ser på religionens närvaro och påverkan på samhällslivet i Sverige. Det är religionsvetare och teologer men också jurister, statsvetare, idéhistoriker, medicinhistoriker och många fler som ser på religion och hälsa, religion och välfärd, mänskliga rättigheter, demokratiska strukturer och även det vetenskapliga upplysningstänkandet. Det går att läsa mer på www.impactofreligion.uu.se, där det kommer att komma mycket intressant forskning så småningom. Det finns motsvarande forskningsprojekt i England under ledning av professor Linda Woodhead, det finns vid Köpenhamns universitet och på många andra ställen.

Forskningsprojekt är viktiga men dyra och jag tror inte detta är relevant prioritering just nu av kyrkokansliets resurser. Däremot skulle det vara mycket önskvärt att just den kunskapen spreds mer, till exempel att vi här i Kyrkomötet kanske fick ta del av en del av den forskning som finns. Väldigt många präst-kandidater läser aldrig religionssociologi mer än i den första introduktionskursen i sin utbildning, trots att detta är ämnen som är enormt relevanta för församlingarna ute i verksamheten.

Bifall till utskottet. Tack.

DAG SANDAHL (REPLIK)

Herr ordförande! Till Marta Axner vill jag säga att man ibland ska falla för frestelserna, till exempel frestelsen att systematisera det lilla vetande som finns, det som kan samlas under några decennier också. Bilden är verkligen komplex. Jag tror att det är läge för Svenska kyrkan att sammanhängande reflektera på en mängd forskningsfält om detta. Syftet är att göra begripligt för vanliga församlingspräster och vanligt församlingsfolk vilka mentaliteter det finns inom kyrkan, kring kyrkan och utanför kyrkan som påverkar oss. Fall för frestelsen, Marta. Fall för den.

MARTA AXNER (REPLIK):

Inte den här frestelsen. Inte den här gången.

DAG SANDAHL (REPLIK)

Herr ordförande! Jag får väl återkomma med förslag till andra frestelser.

MARTA AXNER (REPLIK)

Jag skulle ha svårt att tro att Dag kan komma med några frestelser som jag kan falla för.

HANS WALLMARK:

Herr ordförande, kära vänner på Kyrkomötet! Först måste jag säga att jag verkligen uppskattar Marta Axners ekonomiska återhållsamhet. Önskvärt hade ju varit att den hade visats i många fler frågor.

För det andra sprids det härifrån talarstolen en villfarelse. Det förvånar mig att Dag Sandahl var en av dem som stod för det, nämligen att USA skulle vara ett sekulariserat land och att det bygger på en sekulariserad princip. I själva verket är USA ett väldigt religiöst land och är format och uppbyggt av människor som lämnade inte minst Europa för att bygga en egen religiös framtid på den nya kontinenten och i den nya världen. En som har ägnat sig mycket åt detta är den för Dag Sandahl inte helt okände forskaren Kjell O Lejon. Däremot har man ägnat lång tid åt den mycket intressanta frågan i USA om samexistensens villkor. Hur kan man med olika religiösa identiteter, olika bekännelser och olika förkunnelser leva sida vid sida? Ett viktigt budskap också från USA är att religionsfrihet inte bara är friheten att slippa ifrån religion utan också friheten att få tillhöra en religion.

Om detta kan man då fundera just när det gäller motion 2010:62 om sekulariseringsprocessen. Jag tror vi befinner oss i en tid som i rätt väsentligt är anti-religiös, men det finns också tydliga tecken på att det finns ett brett intresse för religion. Där tycker jag att vi som kyrka, och en betydande kyrka, också ska försöka fånga upp den typen av diskussion och tendenser som finns i vårt samhälle. Sedan är det också helt riktigt att revolutionen äter sina barn. Det som Dag Sandahl hänvisar till om franska revolutionen och upplysningen är alldeles korrekt, därför att det byggde på kollektivismens idé. Man såg inte människa för människan utan man såg en grupp. Det som upplysningen har bidragit med och som är väsentligt är att man ser individen, att varje människa är unik och att vi är olika. Därför ska man inte när man kritiserar sekulariseringen eller det antireligiösa nödvändigtvis i alla stycken kritisera upplysningen. Upplysningen har kombinerat insikten om att människor är en del av en helhet och att helheten också består av människor.

Jag tror att vi behöver fortsätta diskutera, vi behöver fortsätta att forska, även om jag inte vill ge Kyrkostyrelsen ett uppdrag att göra just det här. Vi måste ändå

se behovet av religionsdialog. Jag tror att religionsdialogen är det modererade, reflekterade svaret i ett Sverige där det finns tydliga antireligiösa tendenser.

MARTA AXNER (REPLIK):

Jag ska avhålla mig från en längre utveckling om vad vi vet forskningsmässigt om skillnaden mellan USA och Europa, om upplysningens och sekulariseringens olika nyanser och så vidare. Det finns mycket att läsa om det, som jag kan tipsa den om som är intresserad. Jag tänker nöja mig med att påpeka vad som är poängen med ekonomiska prioriteringar. Ett forskningsområde där det redan finns många andra forskningsprojekt behöver Kyrkostyrelsen inte prioritera, till skillnad från inventeringar som vi ändå inte har.

HANS WALLMARK (REPLIK):

Jag tycker nog personligen att mer kan göras även inom detta område. Däremot tycker jag att det är bra att det sker just på andra områden än att Kyrkostyrelsen har det som sitt huvuduppdrag.

DAG SANDAHL (REPLIK):

Herr ordförande! Det hörde en gång till vår stolthet att vi hade en egen forskningsavdelning som väl kunde mäta sig med vad som hände på andra ställen och som för eget bruk kunde summera den kunskap som finns i landet och utomlands. Jag tycker att detta mycket korta lilla seminarium visar att det finns mängder med intressanta samtalsområden kring sekulariseringen i dess komplexitet, religiöst och irreligiöst, eller principiellt sekulärt och ändå religiöst. Kring allt detta skulle vi kunna systematisera en egen forskning i Svenska kyrkan, som syftar till att klarlägga på vilken arena vi egentligen spelar. Jag tycker att debatten här har visat att man nu måste stödja motionen och flytta fram positionerna.

HANS WALLMARK (REPLIK):

Jag tycker också det är befriande att i talarstolen kunna föra debatter om något annat än bara organisationsfrågor. Detta är verkligen intressanta frågor. Därför tycker jag också att motionen 2010:62 har fullgjort sitt syfte. Den har startat en diskussion och startat en process i Svenska kyrkan. Avslutningsvis tycker jag också att det i svaret från utskottet finns en mycket bra rekommendation, nämligen att läsa Charles Taylor. Han är en av de mest betydande intellektuella filosofer som finns i vår samtid. Läs Taylor!

DAG SANDAHL (REPLIK)

Herr ordförande! Man kan ju också tänka sig att motionen fullgjort sitt syfte genom att den blir bifallen.

GUNILLA LINDÉN:

Ordförande, biskopar, ledamöter och åhörare! Jag yrkar bifall till motion 2010:62. Skälet till det finns i bakgrundsteckningen till utskottets betänkande. Där står det: "Det är viktigt att betona att sekulariseringen ur ett kristet perspektiv inte endast ska bedömas negativt."

Jag tror det är av yttersta vikt att kyrkan själv tar initiativ till relevant forskning. Frågan om sekularisering hör samman med frågan om hur kyrkan in i dagens samhälle på ett trovärdigt sätt kan kommunicera frågor som handlar om tro och liv i kyrkans gemenskap. Jag tror att förståelsen för sekulariseringsprocessen, ateismen och andra närliggande frågor är viktig för att kyrkan ska

lyckas i sin strävan att kommunicera kristen tro. Hur kan vi i detta komplexa samhälle bjuda in till ett liv i kyrkans gemenskap? Jag ser gärna att Svenska kyrkan tar egna forskningsinitiativ, som kan öka förståelsen för hur vi ska kommunicera möjligheten till ett liv i gemenskap med Kristus.

Bifall till motion 2010:62. Tack.

LENNART SACRÉDEUS:

Herr ordförande och kyrkomötesledamöter! Jag vill tacka för en viktig debatt, men det finns en formulering som ändå är svår att inte kommentera. Den är på sidan 2 i utskottets yttrande. "Det är viktigt att betona att sekulariseringen ur ett kristet perspektiv inte endast ska bedömas negativt. De större samhällsförändringar som har haft sekularisering som en viktig komponent har bland annat lett fram till demokrati och ökad individuell frihet." Det är inte utan att man väldigt lätt tolkar detta som att kristen närvaro och kristen inspiration inte har funnits med för att bygga demokrati och ökad individuell frihet. Det framställs som att sekularisering och tankar utanför kristen tro är det som har drivit fram dessa positiva värden som demokrati och ökad individuell frihet.

Jag vill därför fråga föredragande för utskottet varför man inte skriver om den kristna inspirationens och vår kristna närvaros betydelse för att skapa dessa värden som demokrati och ökad individuell frihet är. Jag tycker det finns ett resonemang från utskottets sida som jämför sekularisering med den institutionella kyrkans försvagade position. Sekulariseringen har inte nödvändigtvis att göra bara med kyrkan som institution och som fysisk närvaro. Kyrkan handlar också om kristen inspiration, den handlar om enskilda kristna människors närvaro eller inte närvaro i samhällsförändringar.

I början talas det om att definitionen av grundbetydelsen är att religiösa institutioner har trängts tillbaka. När den amerikanska revolutionen genomfördes och när man skapade ett nytt land, ett nytt hopp, med frihet och rösträtt, visserligen inte för kvinnor men ändå för män, och skapade en ny demokrati i den nya världen på andra sidan Atlanten, då handlade det om människor som i väldigt hög utsträckning var inspirerade av kristen tro. Jag tänker också på alla våra medkristna vänner i Östeuropa. Om de skulle läsa att sekulariseringen har varit komponent för demokrati och ökad individuell frihet, så kan vi påminna oss om Lech Walesa, påven Johannes Paulus II och många kristna aktiva, inklusive martyrer, som gav sitt liv för just demokrati och ökad individuell frihet. Jag är besviken på utskottet för att man inte erkänner den kristna betydelsen och närvaron för att skapa dessa värden. Varför denna tystnad? Varför fanns det inte med? Jag tycker att ett svar krävs. Tack.

MARTA AXNER (REPLIK):

Jag kan inte svara för utskottet men jag kan svara för hur jag tror att man har menat. Sekulariseringsbegreppet innebär inte bara så att säga ickereligion. Jag tror inte att det faktum att sekulariseringen inte bara är negativ skulle betyda att inga kristna har gjort betydande insatser för demokrati och frihet. Tvärtom vet vi att det finns många. Snarare tror jag att de grundläggande samhällsprocesser där samhällets institutioner har skilts från kyrkligt och religiöst makthavande också har inneburit fördelar för kyrkan. Vår egen kyrka-statreform är ju ett sådant exempel.

LENNART SACRÉDEUS (REPLIK):

Kyrkomötesledamöter och biskopar, som jag glömde nämna i mitt förra anförande! Ni är verkligen också viktiga här.

Jag kan tacka och förstår det svar som har givits. Jag tycker ändå det är en brist att detta inte är nämnt. Man får trots allt intrycket att vi har fått demokrati och ökad individuell frihet tack vare sekulariseringen. Jag lovar er att vi med sekularisering och med ateism också har fått nazismen, marxismen och kommunismen. Vi kan besöka både Nordkorea och Kina, och för den delen även andra länder, för att förstå vad det innebär att vara troende och vad ateism och sekularisering har inneburit för de värden som vi nämner som demokrati och ökad individuell frihet.

Jag vädjar till detta utskott att i framtiden vara mera varsam med hur man formulerar sig om sådana här värden. Visst finns det sammanhang där kyrkan som institution har stått emot dessa värden, men som kristna har vi också bidragit väldigt starkt till att dessa har förverkligats.

MARTA AXNER (REPLIK):

Jag tror det är just det här som är grejen, att vi pratar om olika nivåer. Sekulariseringsprocessen i det här fallet handlar egentligen inte om tro eller individers tro utan om grundläggande förskjutningar mellan samhällsinstitutioner. Det är oftast det man inom forskningen talar om när det gäller sekularisering. Det handlar inte om mängden människor som tror eller inte eller kristnas insatser. Den grundläggande maktförskjutningen som har skett har möjliggjort vissa andra samhällsreformer och effekter. Jag tror faktiskt att vi inte kan ställa oss utanför. Ingen i vårt samhälle kan tänka bort de grundläggande samhällsförändringar som det här innebär. Det handlar inte bara om människors tro utan hela vårt sätt att se på vad som är en individs ansvar, vad som är samhällets uppgifter och så vidare.

LENNART SACRÉDEUS (REPLIK):

Kyrkomötesledamöter och biskopar! Det är ett tag sedan jag var akademiker och jag är inte forskare, men som vanlig enkel lekman i Svenska kyrkan kan jag ändå känna att sekulariseringsprocessen inte bara berör institutioner. Det handlar också om på vilket sätt man tar en kristen inspiration och en kristen närvaro på allvar eller om detta blir placerat i marginalen i det offentliga samtalet och i samhället som helhet. Jag skickar med till den vetenskapliga världen när det gäller sekulariseringsprocessen, Marta, att det också handlar om den kristna uppenbarelsen, om den kan och får lämna ett bidrag och anses som relevant att lämna ett bidrag. Detta inte bara om det framförs från kyrkligt institutionellt håll utan också från människor inspirerade av den tro som de bär. Tack.

BISKOP ANTJE JACKELÉN:

Ordförande, ledamöter, kolleger! Jag talar för utskottet och yrkar därför bifall till utskottets förslag.

Sekularisering som fenomen är väl utforskat. Det tycker jag också diskussionen har visat. Därmed skulle man kunna säga att det som motionärerna efterlyser redan finns till mycket stor del. Forskningen på det här området har behandlat åtminstone tre olika områden. Det första är olika definitioner på vad sekularisering är och det berör nu det senaste replikskiftet. Emancipation av samhällsinstitutioner från kyrklig dominans, tillsyn eller samarbete är en definition. Den andra möjliga definitionen är minskning av religiösa influenser i samhället över lag. Den tredje skulle kunna vara minskande kyrklig sed. Allt detta har undersökts.

Det andra större forskningsområdet är sekularisering som process. Där kan man se sekularisering som kristendomens stora fiende. Som man säger är vissa fiender bara ute efter att förstöra, medan andra fiender faktiskt hjälper till så att man skärper sig och blir bättre själv. Man kan också se sekulariseringen som religionens partner. Det är väl det som jag medger är lite kort beskrivet i bakgrundstexten i betänkandet. Det är det som gör att man också ser en konstruktiv roll i sekulariseringen, nämligen att den till viss del även är en följd och till och med en bieffekt av kristendomen. Den kan vara till för att uppmuntra människor att bli myndiga människor, betoningen på samvetsfriheten. Betoningen på den myndiga världen har vi till exempel hos Dietrich Bonhoeffer och vi har en universalisering av socialietiken, där kristna värderingar blir så framgångsrika att de blir allmängiltiga. Allt detta har undersökts teoretiskt, filosofiskt och religionssociologiskt och också skönlitterärt. Torgny Lindgrens *Norrlands Akvavit* är ett inlägg i den här debatten också.

Det tredje forskningsområdet är sekulariseringsteser och dess ifrågasättande. Sekulariseringstesen förklaras med ”ju modernare samhälle, desto mindre religion” eller ”ju mer naturvetenskap, desto mindre tro”. I de enklaste formerna är den här tesen i dag övergiven, också av dem som först kom med den. Vi pratar om religionens nya synlighet eller religionens återkomst och dess växelverkan med den nya ateismen.

Frågan som vi är inne på nu blir allt mer den om vad det innebär att leva i ett postsekulariserat samhälle, där alla dessa krafter samspelar. Jag håller med Gunilla som förut sa att kyrkan behöver ha egna forskningssatsningar. Om man tittar på det som är aktuellt i forskningsenheten kan man nog se att dynamiken mellan sekularisering, religionens nya synlighet eller återkomst och ateismen, finns där som en del av för det första omvärldsanalysen. Det andra är en specialstudie som just nu görs av de nordiska kyrkorna och av partnerkyrkor inom Lutherska världsförbundet i Afrika, i Latinamerika och i Sydostasien. Man ställer frågan hur luthersk identitet ser ut i dag. Hur ser man på eller hur upplevs neokarismatiska eller pentekostala rörelser? Hur ser kvinnans ställning ut och vilka är de brinnande frågorna för kyrkorna? För det tredje finns det här närvarande också i ett gemensamt projekt som drivs av analysenheten och forskningsenheten tillsammans. Det heter *Medlem 2010* och innebär en undersökning av de svar som lämnats av 10 000 personer, både idémässigt och religionssociologiskt. Det handlar om att just komma fram till en analys och en konsekvensbeskrivning av detta. Där har vi både det internationella och det nationella perspektivet.

Jag tror alltså att man med gott samvete kan dra slutsatsen att det efterlysta redan finns. Det finns också goda förutsättningar för att debatten ska kunna fortsätta.

Bifall till utskottets förslag. Tack

DAG SANDAHL (REPLIK):

Herr ordförande! Jag måste erkänna att jag finner det rätt misslyckat att räkna upp forskningsområden från Lutherska världsförbundet och från det som pågår i vårt eget hus och på en massa andra ställen och att sedan säga att vi inte behöver något projekt om detta. Den här spridda forskningen säger väl att vi nu ska ta och systematisera oss till ett bestående helt, så att vi vet vart vi ska ta vägen.

Annars skulle jag nöja mig med en enda bok som man kan läsa. Den kommer flera hundra tusen svenskar att läsa. Göran Hägg skrev boken *Gud i Sverige*. Där har ni hela konceptet. Det är en bok som andas förakt för Svenska kyrkan och det vi håller på med. Jag kan vara kritisk mot det som händer i Svenska kyrkan, det

Torsdagen den 28 oktober 2010

Anföranden

vet ni, men den boken lärde mig att när huset rasar samman så rasar det över oss allihop. Ingen står utanför. Göran Hägg är senaste argumentet varför vi behövde tala om hur sekulariseringen ser ut i sin komplexitet.